

Rodolfo Fogvil

PUTNICI NOĆNOG VOZA

Niko pouzdano ne zna kako je zaista počelo. Prve vesti došle su u četvrtak, ali to ništa ne dokazuje: stvar je mogla otpočeti danima ili nedeljama pre tog decembarskog četvrtka, kad su trgovac duvanom i prodavac novina sa stanice kazali da se vojnici vraćaju i da su te rane letnje večeri, oni sami, zajedno, svojim očima videli Dijega Urijartea kako silazi s voza što tegli staklenke mleka i donosi jučerašnje novine i pakete s porudžbinama dućandžija.

Himenes, s kioska štampe, i duvandžija Kentros raširili su vest istog jutra pa zbog toga u varoši veruju kako su tog dana počeli da se vraćaju, ali sve je jednako tako moglo otpočeti ranije, prethodnog dana, ili prethodnog četvrtka, u drugom vozu, ili u istom vozu, onom što stiže izjutra, a iz prestonice polazi taman što se smrkne i kog zbog toga nazivaju noćni voz.

Kako su videli Dijega Urijartea dok silazi s noćnog voza. Kako su ga videli da se opršta od nekih vojnika u gipsu i zavojima nagužvanih u drugom vagonu i kako je na peron skočio iz poštanskog vagona i kako su posle sišla još dvojica odeveni kao vojnici. Kako jedan od njih mora da je bio Migel Sanders, uveren je prodavac novina i kako drugog, crnpurastog i omalenog, nijedan od njih dvojice nije prepoznao, ni Himenes ni Kentros.

Tako su ispričali i kazali su da su još videli kako su se sva trojica momaka oprostili od onih što su bili u vagonu i onda pogledali prema varoši već obasjanoj suncem, ali s električnim svetiljkama na staničnom trgu još uvek upaljenim kao i onima u izlozima većih prodavnica.

Trojica momaka odmah su se razišla i svaki je pošao svojim putem: Urijarte, glavnom ulicom, u smeru svoje kuće; neznanac crne puti pošao je šinama prema salašima, a onaj treći, za kog je Himenes kazao kako mora da je Migel Sanders, prešao je preko nasipa i zaputio se ka rudniku kreča. Kentros njega nije prepoznao, ali lako je to mogao biti Sandersov mali, pošto Sandersi žive iza belog brega, kad se prođe rudnik kreča, i da bi se stiglo do kuće Sandersove majke bilo je neophodno poći u tom smeru.

I tog je jutra sve počelo. Koliko se zna, tada je sve počelo, ali je isto tako moglo početi ranije, danima ili nedeljama ranije. Tog jutra mnogo se o tome govorilo, jer su obojica koja su se zadesila na stanici da sačekaju voz među trojicom vojnika što su se vraćali prepoznali Dijega, a Dijega Urijartea svi su mnogo voleli, jer je momak bio sin gazde bifea u mesnoj zajednici gde se kockalo, jer je bio kapiten košarkaške ekipe i šampion u peloti¹ i zato što su u varoši bili sigurni kako je Dijego Urijarte poginuo na frontu pre možda dve godine i čak su mu i misu posvetili. Zbog toga je, pre no zbog čega drugog, glasina pojurila i svi se

¹ Tradicionalna baskijska igra loptom koju su iseljenici preneli u kolonije. Tamo se, među njihovim potomcima, zadržala tokom dvadesetog veka. (Prim. prev.)

tog dana sećaju pa pretpostavljaju da su vojnici počeli da se vraćaju tog četvrtka, petog decembra.

Naravno da niko nije imao nameru da priča Dijegu kako su ga smatrali mrtvim i kako su mu čak i misu posvetili. Mora da je stigao u očevu kuću, zauvek sa sebe skinuo vojnu odoru i usred porodičnog veselja i ushićenosti što ga vide živog i što se vratio, biće da mu niko nije rekao ništa i da je otišao na počinak, umoran od puta, zadovoljan što posle toliko vremena napokon leže u čistu postelju.

U centru, na pločniku pred poslastičarnicom i za kockarskim stolom u mesnoj zajednici pojavio se tek u subotu po podne, kada su svi već znali kako se vratio u varoš i počeli da zaboravljaju na poslednje počasti i na mise.

Bilo je, istini za volju, sasvim dovoljno i onih što će iz radoznalosti, ili da bi se šegačili, progovoriti o misama pred njim, ili pred drugima koji su nastavili da pristižu. Pred Sandersom nije. Sandersi žive s one strane brda, iza rudnika kreča, i skoro da nikad ovamo u grad ne silaze; nabavke obavljaju u piljari u Santijagu Nasaru, a za veselja i igranke odlaze u drugo selo, u kom žive sestre Sandersove majke i gde su im deca išla u osnovnu školu. No Dijego Urijarte ili ma ko od onih što su se vratili kasnije imali su u svojoj blizini dovoljno radoznalaca ili šaljivdžija koji će ih obavestiti kako ih je čitavo selo, pa i njihove rođene majke, smatralo mrtvima.

Ima tu pitanja logike: majka Federika Ortisa beleži kako je primila telegrame saučešća koje je poslala vojska, s ivicom hartije u crno obojenom, i kako joj je posle stigao ček s obeštećenjem koji je unovčila u Provincijskoj banci. Ako ne sve, mnoge su majke primile čekove ili telegrame povodom mrtvih srodnika. Logična je stvar: pre ili kasnije, Ortisova majka, Urijarteova – ukoliko je i ona dobila telegrame ili čekove – ili ma koja druga majka koja je čekove ili telegrame primila, trebalo je o tome da porazgovara sa sinom, a bilo ih je i koje su se zapitale neće li im pare od čeka – svotu zbilja bednu – vlada zatražiti nazad.

Ali nije poznato da je Ortisova majka ili ijedna druga razgovarala o tome sa svojim sinom, niti u svom društvu niti u društvu njihovih sinova. Pitanje telegrama i čekova su očutale, kao što mnoge stvari majke očute. Ili će biti da su od početka pogodile sve?

Na početku je bio petodecembarski voz, prvi poznati slučaj, mada je sve jednako moglo početi i ranije. Kasnije, čitavog tog leta, noćni vozovi sredom, koji uvek stižu između pola šest i četvrt do šest ujutro u četvrtak, nastavili su da dovoze vojnike povratnike i mnoge majke vojnika, koje su znale da ih puštaju, od ranih sati izlazile bi na perone da čekaju i čekale su, i posle, kad bi voz produžio putovanje sekući polako padinu niskog brda, na peronu bi ostala hrpa žena koje ridaju pred malobrojnim, nasmrt pospanim vojnicima. Sve su ridale: jedne uzbuđene što su upravo dočekale sinove; druge jer su očekivale da im iz tog voza siđu sinovi koji nisu došli.

Ima u ratu takvih stvari, a majke, koje su toliko krotke da na svet sinove donose i da služe i njih i sinove drugih, ne mogu da odustanu kada im sinovi nedostaju pa su nastavile da dolaze na stanični peron da čekaju i čekaju, mnoge s muževima, ili s drugim sinovima civilima ili sa snajama i unučićima, i tako su se četvrtkom od ranih sati oblikovale gomile ljudi koji čekaju noćni voz.

Premda je poslednjih nedelja, u martu, ili aprilu, kada je nastupila kišna sezona, malo koja majka čekala.

Poslednji vojnik stigao je krajem aprila, sam. Bio je to Serhio Gebel, sin Jevreja koji su držali poljoprivrednu apoteku. Na stanici nije bilo nikog sem njegove majke, nekoliko komšinica, devojke s kojom se zabavljao, i Himenesa i Kentrosa, duvandžije, koji su razgovarali o ratu sa Serhiovim ocem i pričali kako je stari na peronu pušio jednu cigaru za drugom, natopljen kišom, dok je čekao.

Izgleda da je Serhio Gebel izašao iz drugog vagona, izljubio majku koja je plakala kao što je plakao i sam, ne toliko zato što je ponovo na okupu s porodicom već što se oprostio od vojnika koji su putovali u vagonu s njim, s kojima je čitav rat proveo i koji će zaceo sići u drugim selima, na poslednjim kracima ove železnice.

Gebelovoj majci nisu poslali ni telegram ni ček. Umesto toga stiglo joj je pismo iz Komande s čestitkom, budući da je sin, govorilo je pismo, bio vinovnik jednog herojskog antitenkovskog podviga. Videvši Gebela, u staroj, šljampavoj uniformi, bakandži izlizanih, bez ordena i bez epolete kaplara barem ili narednika, čovek bi pomislio kako je telegram mogao govoriti i ma koju drugu stvar.

– Nakon svega što se desilo, ko je toliki moron da veruje u ono što kažu telegrami...? – pita Emilio Rensi, koji je upravo osvojio teleloto i, naplativši ček, izašao iz pošte kad je naišao na Gebela.

Bili su to dani kada je siroti Serhio obigravao centar kao varoška luda, odeven u vojnika jer mu stari još nije kupio novu odeću niti ga je poslao da razvozi kamionom, u koji i danas tovari balone herbicida, i džakove semena i koncentrata za svinje.

– Besan zbog čeka i svega što su mi odbili i zbog tri dana tokom kojih sam morao da čekam da mi ga unovče na rat sam sasvim bio zaboravio. Izađem iz pošte, pođem ka Opštini i tu ga ugledam, ukipljenog kao lutka... Malo na pedu nisam ljostnuo...!

Uvek isto priča Rensi, kako izlazi iz pošte, umalo ne padne na guzicu, i kako su Rusu² ispočetka mogli lice da slože i da mu promene glas, svejedno bi ga prepoznao po moronskim vicevima: ko ima sreće u kartama, nema u ljubavi, kaže da mu je rekao Gebel, ponoseći se tobože što je predmet tolikih varoških tračeva.

Rat je pun grešaka. Na primer: u bici od 22. avgusta artiljerija je trebalo da gađa zatvorenu fabriku „Dupont“ gde je neprijatelj držao municiju i lekove, a gađali su drugu fabriku, „Dinam“, jer su na staroj mapi grada koji su pokušavali da osvoje imena fabrika bila pogrešno ispisana. Ko zna koliko ih je među onima što radili su u fabrici poginulo zbog greške crtača koji nije dobro prekopirao vodič kroz prestonicu. Stotine, ili hiljade osoba uzalud izginulih zbog greške u planiranju...! Bombardovanje fabrike „Dinam“ samo je jedan primer: toliko artiljerijsko razaranja i tolika studioznost kako bi se pogrešna fabrika pretvorila u prah.

Ali ljudi se naviknu, prilagode se. Jednako je u velikim gradovima, kao i u malim selima i varošima srednje veličine poput ove, prilagode se. Kajetano Sain, koji je bogatstvo zgrnuo preprodajući cveće sa salaša, ovako to objašnjava:

² Nadimci koji sugerišu nacionalnost veoma su česti u Argentini, ali ne moraju uvek biti doslovni. Tako Rus može biti i neko ko poreklo vodi od Ukrajinca ili Jevreja iz tih krajeva, kao što Turčin može biti neko čiji su preci emigrirali iz Libana, ili kao što je svaki Španac „Galicijac“, a jednako to mogu biti i njegovi potomci. (*Prim. prev.*)

– Pokušavao sam da prestanem da pijem. Pio bih koliko mi volja za vreme jela – pio sam vino – ali ni vermut niti kap alkohola kad nije obrok. Jedne subote otišao sam do poslastičarnice, u onaj deo iza, i seo za sto Hesusa Noblea, jednog od vojnika povratnika. Već mnogo vremena beše prohujalo kako su noćni vozovi počeli da stižu, ali Noblea još nisam bio ponovo video. Pozdravio sam ga kao da se ništa desilo nije. I on je sa mnom bio prijatan, ali me je takođe pozdravio kao da od našeg prošlog viđanja nije prošlo više od nedelju dana. Ko će ga znati je li bila slučajnost, ko će ga znati je li, od tolikog viđanja s ljudima u poslastičarnici, pomislio kako je i mene već bio video. Pio je belo vino, ja sam pripalio. Kod druge ture već smo pričali priče i govorili o glupostima. Mislim da sam popio deset čaša vina, i da mi nije bilo ništa. On je uzvrćao istom merom, pio je koliko i ja. Bio je napola pijan, nije uspevaao da se podigne od stola i dok je govorio prilično je zaplitaao jezikom. Ali za mene je to bilo kao da sedim s bilo kim drugim, kao da je za astalom umesto njega bio moj pomoćnik Rohelio. Postane prirodno...

Jer običaji su od svake stvari jači. Prema Puglijeseu, aukcionaru, običaji na kraju uvek prevagnu. Priča kako je jednog dana s kolegom obilazio neki ranč i kako je Avelino, kolega, hteo da poseti nekog klijenta, ali je on morao da se vrati u grad, pa je onda ostavio auto pošto se Kiros, još jedan među vojnicima povratnicima, ponudio da ga odbaci svojim kamionom, jednom skanijom.

Kaže Puglijese da je seo u skaniju i da se ničeg ne bi ni setio da među brisačima nije ugledao ratni orden okačen o vizir koji se u kamionima koristi kao zaklon od sunca, , onaj niklovani orden s ugraviranim Hristom Pobednikom i licem Generala. Kaže da se setio, i da je na trenutak čak ostao pod utiskom:

– Setite se – kaže – ja sam bio u komisiji hrama, tako da sam bio na svim misama, uključujući i njegovu, onu u pomen Kiroso.

Ali Puglijesea je razgovor s Kirosom o radio-talasima i radio-amaterskim stvarima toliko zabavio da je sve namah zaboravio pa je delovalo kao da skaniju vozi njegov partner, Avelino, a ne neki vojnik povratnik.

– I pazite, kad sam ja, preko parohijske komisije, već znao šta se u drugim selima desilo... – pojašnjava Puglijese.

Ali može čovek i sve da zna, najvažnije je šta rade drugi: istina je ono što mu drugi pred oči podmetnu, a ostalo nije važno. Čak i Toraga, koji nije želeo da mu se ćerka uda za Orasija, vojnika povratnika s kojim se devojka zabavljala, ovo priznaje:

– Nije da sam mislio kako ga moja mala ne voli, niti da je momak rđav. Ali kad mi je Orasio, koji je stalno navraćao do nas, zatražio da se njom oženi, kazao sam mu da treba da razmislimo, jer sam već video kako se Orlandova ćerka udala za jednog od povratnika pre tri godine i nije imala dece. A babica, udovica doktora Alvaresa, koja se kasnije i sama udala za vojnika povratnika, Markesa, već je dve godine želela da zanese i nije mogla, a još je i babica bila. Radi tog straha, a ne što sam imao nešto protiv momka, rekao sam mu da moram da razmislim. Ali danas više niko ne može da se protivi da se mladi uzimaju, a ako je otac protiv, tim gore, spavaju po motelima uz drum i subotom tud kad prođeš vidiš ih pune omladine koja se dovezla roditeljskim kolima i kad pogledaš kakvi su auti ispred parkirani već ti je jasno ko se tamo valja kao odrešen ker...

Takvi su običaji i ljudi se prilagode, i od onog što neko može znati važnije je šta mu ostali pokažu. Sad je prihvatljivo da omladina uzme auto od oca pa s lokalnim curama ode u motel na drumu, u ponoć, petkom i subotom, i isti oni koji kad su bili momci ovih koje su im sada žene ne bi ni pomišljali da te stvari rade ostavivši auto svima da ga vide, uz drum, sada dozvoljavaju da im ćerke idu u motele kao da na zavetinu idu. I neko poput Puglijesea, koji je prisustvovao misi koju su dali Kiroso, mirno može da ide u lov na zečeve s njim, pa čak i Avelino zoru ume da dočeka igrajući poker s Dijegom Urijarteom, koji se nije oženio i postao je okoreli kockar koji za planinskim stolovima ostavlja sve što danju za šankom, u bifeu starog kluba, zaradi.

Ni oni sami ništa nisu učinili da obrate pažnju. Niko ne kaže da su se pravili, ali nije da se videlo kako čine išta što bi ljudima skrenulo pažnju, kao da su i oni sami znali – možda su i znali – kako će s vremenom celoj varoši postati prirodno da su im u blizini, da će se prilagoditi.

Neki put moguće ih je videti zajedno, po dvoje, troje, igrom slučaja koji se desi. Marina Ećague jednom je vodila učenike na automobilske trke i videla je kako se u krivini, gde većina momčića voli da se smesti i gleda aute u zaletu kako u nju punim gasom ulaze, gaze kočnicu, vraćaju u drugu i klizeći izlaze, nalazi Federiko Ortis, kako je u njegovoj blizini Dijego Urijarte s muškim društvancem iz mesne zajednice, i na korak odatle videla je Huanu Molinu, takođe jednog od njih. Možda je bila slučajnost, ali Marina kaže da su, kada se masa približila da izvadi Rubolinov auto koji se zakucalo u žičanu ogradu, sva trojica – Dijego, Huan i Rubolino – ostali na okupu razgovarajući i kako je, mada je toliko vremena prošlo, ovo ostavilo utisak.

Ima prilika – proslave krštenja, otvaranja prodavnica, venčanja – u kojima se u zatvorenom prostoru nađu po dvojica ili više njih, a onda će se tu uvek naći i neko da ih posmatra kako razgovaraju i zabavljaju se i taj će ponovo da se zamisli. Mnogi su se zamislili kad se saznalo kako se u drugim mestima to nije događalo. Vest je stigla preko ljudi iz parohije, koji su otišli na skupštinu u Koronela Insuu, tamo progovorili o stvari, a Insuani su se zaprepastili, i onda su stali da proveravaju i svi na kraju utvrdili kako su se makar u tom selu svi vojnici vratili. Tih dana zanimljivo je bilo posmatrati ih šta rade, jašu li zajedno, ili međusobno šta komentarišu, ali niko nije primetio da su po nečemu drugačiji. Uzdali su se kako će vreme – još jednom – buduću da je stvar bila sasvim sveža, učiniti da varoš zaboravi.

I bili su u pravu, jer s godinama sve se zaboravilo. U vreme kada mnogi parovi počinju da podižu kuće, da putuju u inostranstvo i noći provode po zabavama kako bi kopirali ponašanje drugih i pokazivali odeću i gledali u tuđu odeću ili u vazda nove premijere, parovi bez dece sve su uobičajeniji i stoga nije retko da oni, koji su samo delić tolikih parova bez dece što život provode pokazujući odeću, takođe nemaju dece. Bilo kako bilo, deca uvek nastavljaju da se rađaju.

Oni što su rođeni u leto kad je povratak vojnika otpočeo, mora da su sad oko deset godina stari i sigurno o njima ne znaju ništa. Za ovu decu, sve to u vezi s ratom staračke su priče i kad razgovaraju s nekim od njih, kad nekim slučajem nećaci Ortisovi ili Vihlijanijevi ostanu nasamo s ujakom, igraju se kao da su s bilo kim drugim i ujaci ih bacaju uvis, ili ih vode u cirkus ili u bioskop kad daju filmove za decu kao što se ma koji ujak u varoši zabavlja

sa svojim malim nećacima. Tako, ova stvorenja rastu ne znajući ništa, jednako kao i odrasli, koji znaju, ali koji idu okolo ne uspevaajući da razaberu ono što se sve ove godine dešavalo.

Zbog toga ih niko neće uputiti, i deca će odrasti, živeće, imaće svoju decu i umreće ne znajući te stvari, uprkos tolikima koji su ih zabeležili i sačuvali za slučaj da godine učine da se jednog dana neko zainteresuje. Morisi je učitelj u osnovnoj; došao je na zamenu na nekoliko meseci, dopalo mu se i ostao je u varoši. Ima diplomu filozofskog, voli knjigu i slobodne dane i godišnje provodi skupljajući zapise i organizujući konkurse opštinskog Sekretarijata za kulturu. On će potvrditi taj utisak da današnja deca nikad neće saznati šta se desilo.

– To je – kazao je jedne večeri u kafani – kao s ribama: svašta mogu da znaju, ali poslednje čega će riba postati svesna jeste kako je život provela u vodi...

– Dok je neko ne upeca... – zaključio je Turčin.

– Naravno – odgovorio je – ali onda je već pečena, i slaba joj vajda što je saznala kako je život provela u vodi...

Kad nema vetra, u letnjim noćima bez vetra, i takođe zimi, pred nevreme, prolazak vozova moguće je čuti u svakom kutku varoši. U ponoć prolazi Severni, osvetljen, jer uvek nosi imućne turiste koji baš u času prolaska kroz varoš odmaraju posle jela u vagon-restoranu. U pola dva prolazi Brzi, teretni voz koji dolazi prazan i uprkos imenu stiže lagano kako bi se bez rizika prestrojio na druge šine. U četiri stiže Mešani, koji polazi u šest po podne iz prestonice, s teretnim vagonima i drugim putničkim. Taj u varoši ne staje, ali otpravnik otpozdravlja ljuljajući crveno- zeleni fenjer kad prođe kraj kućice dežurnog. Čitava varoš poznaje te vozove i može da ih raspozna po zvuku i ponekad ume da bude sablasno, kad se u gluvo doba preneš iz sna, što voz koji pristiže najednom nije Severni, ni Mešani ni Teretnjak u četiri, i što bi mogao biti Novi voz koji dolazi iz suprotnog smera i zaustavlja se u varoši otežući dugi žalosni pisak pa lagano polazi, u smeru koji vodi ka prestonici, i odvodi ih sve, nanovo, zauvek.

(Sa španskog preveo Dušan Vejnović)